

יוסק במצוה דרבנן האם פטור ממצוה דאורייתא

תנן (ברכות ז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מ"ק"ש ומן התפילה ומן התפילה ומכל מצות האמורות בתורה. נושאי המטה וחלוףיהן וחלופי חלוףיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה, את שלפני המטה צורך בהם פטורים, ואת שלאחר המטה צורך בהם חייבין, ואלו ואלו פטורים מן התפילה. קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו לא יתחילו.

ופרש"י מי שמתו וכו' פטור מלקרות ק"ש - לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו והוא דומיא דהתן דפטור משום טרודא דמצוה. ושלאחר המטה - אף אם צורך בהם חייבין הואיל וכבר יצאו ידי חובתן מן המת. ואלו ואלו פטורין מן התפילה - דלאו דאורייתא היא.

ומקור ההיא דינא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה במצוה בגמ' לעיל מינה (יא). דתניא בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן (דטרוד בטרודה דמצוה). ומפרש"ינן בגמ' מרכתב רחמנא בשבתך ובלכתך, ולא כתב בשבת ובלכת, משמע בשבת ידך ובלכת ידך הוא דמחייבת, הא דמצוה פטור.

וכתב **הרי יונה** (יא: ד"ה קברו את המת) דטעמא דמתני' דאם לא יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה לא יתחילו, משום דתנחומי אבליים מדאורייתא דבכלל גמילות חסדים הוי, וגמ' מן המת הורה כדאמרין והודעת להם את הדרך זו גמ'א, ולפיכך אמרו דכיון שעוסק במצוה פטור מן המצוה. ומשמע מדבריו דרק מחמת דגמ'א הוי מצוה מדאורייתא ארמינן דכיון שעוסק במצוה פטור מן המצוה, הא אי הוי מצוה דרבנן לא היה פטור ממצות ק"ש מחמת עוסק במצוה.

ובאמת **הרמב"ם** שכתב (פי"ד מהל' אבל ה"א) דביקור חולים, נתיחום אבליים, והוצאת המת, הכנסת כלה, ללוות אורחים, לעסוק בכל צרכי הקבורה ושאר גמ'א שבגופו, הוי מצוה עשה של דבריהם.

כתב (פי"ד מהל' ק"ש ה"ז) - קברו את המת וחזרו והאבליים לקבל תנחומים וכל העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבליים לעשות שורה לקבל תנחומים, אם יכולין העם להתחיל ולגמור אפי' פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו על יתחילו אלא ינחמו האבליים **ואחר שיתנחו האבליים יתחילו לקרות**.

וכתב **הכ"מ** [שם] דמשמע דביש שהות ביום לקרות אחר שיתנחו האבליים עסקינן, הא בלאו הכי יתחילו. וכ"כ **בב"י** [גאו"ח סי' ע"ב]. ו**בש"ס** [סי' ע"ג ה"ד] כתב המחבר - קברו את המת וחזרו והאבליים לקבל תנחומים וכל העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבליים לעשות שורה לקבל תנחומים, אם יכולין העם להתחיל ולגמור אפי' פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו, ואם לאו על יתחילו.

והשמיט המשך דברי הרמב"ם "ואחר שיתנחו האבליים יתחילו לקרות" - אלא דהרמ"א הוסיף וכתב "אם יש שהות ביום לקרא אחר כך". ובפשטות היה נ"ל דהמחבר לא פסיקא ליה האי דינא וע"כ השמיטו. אולם הרמ"א ס"ל לדינא דכל שאין שהות ביום לקרות ק"ש יקראו קודם שיעמדו בשורה. וטעמא דמילתא י"ל משום דנקט דמצוות תנחומי אבליים דרבנן ואינה דוחה מצות ק"ש דאורייתא.

אולם **הגמ"א** [סי' ד] כתב לבאר דברי הרמ"א דאם אין שהות ביום לקרא אחר כך יקרא ק"ש קודם - כיון שעדיין לא התחילו במצוות תנחומין. ומבואר דס"ל דאם התחילו במצוות תנחומין א"צ להפסיק לק"ש.

ולכאז' טעם דבריו מפני דנהי דמצות ק"ש קודמת למצות תנחומי אבליים, מפני דק"ש דאורייתא ותנחומי אבליים דרבנן, מ"מ כל שהתחיל במצוות תנחומי אבליים הוי עוסק במצוה דפטור ממצוה אחרת. וכן הבין **בפמ"ג** [א"א סי' ד] וז"ל - משמע דבהתחילו בתנחומין אין פוסק אפי' יעבור זמן ק"ש, ובסי' תרפ"ז [סי' בהג"ה] דאין שום מצוה דין תורה נתיחד מפני דרבנן, היינו כל זמן שלא התחיל במצוה, אבל אם התחיל

גליון קעב' - פ' תרומה ה'תשע"ד / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' העוזב ביתו, האם יש לו היתר ליטול המזוזות עמו

כבר מבואר ב**ש"ס ע"ז** (י) דיסוד ושרש חובת מצות מזוזה היא שמירת הבית. וב**מנחות** (ג:) אמרו מצוה להניח המזוזה בטפח הסמוך לרה"י מאי טעמא רבנן אמרי כדי שיפגע במזוזה מיד, רב חנינא מסורא אומר **כי היכי דתינטריה ופרש"י** דתינטריה לכל הבית "מן המזויקין". וכבר חנינא פסק **הט"ז** (סי' רפה סי' ב). וה**ש"ך** (סי' רפס סי' ב) פסק כשתי הטעמים. וכן מבואר ב**רש"י** (פסחים ד' ד"ה חובת החד) שכתב דמזוזה חובת החד היא שהיא משמרתו. וכן הוא בר**שב"א** (חולין קלה: ד"ה לתפוקו. הובא בב"י רס"י רפג) ו**במרדכי** (הל' קטנות סי' תתקכ"ב) הפסק הלכה ברמ"א (סי' רפס סי' ב).

וע"י **בשו"ת שבת הלוי** (ח"י סי' קפא) שכתב דמ"מ ליכא שימור במקום דליכא מצוה. וכן הוא בארחות רבינו (ח"ג עמ' קסד). מיהו שו"ר **בהלכה למשה** (מחזות מלכים קס"ו ע"ג) א"א את כד סי' ר"ג) שכתב דמי שרוצה לקבוע מזוזה במקום דברור דפטור ממזוזות מן הדין משום שמירה, הרשות בידו, והוכיח כן מהמרה"ם מרובענורא שעשה מזוזה לפתח בית מדרשו מפני (שקודם שתיקן בו מזוזה) שכשישרו בו שנית הצהרים היה רוח רעה מבעיתו כמבואר בטור בסמ"ק רפ"ו, ע"כ. והנה מבואר עוד ב**ש"ס בב"מ** (קב.) דהמשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה, וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא. ועיין **בתוס'** (שם קא:) ד"ה לא יטלנה ויצא. ושבת כב. ד"ה רב אמר מתירין) שפירשו דאסור להוציאה לפי שהמזויקין באין בבית שאין בו מזוזה וכשנטלה אכילו מזיק אותן שידורו בבית, ע"כ. וע"י **בריטב"א** (ב"מ שם ד"ה לא) דהיינו טעמא כ"י חלה קדושת שכניה בבית זה או לו שלטנה משם. ובאר בעל האור החיים **בראשון לציון** (סי' רצא על ט"ב ע.) דהגם דכל הבתים מעיקרא אין בהם מזוזה וע"י המזוזה הוסר הזיקא, מ"מ היכן שהיה מזוזה ונוטלה אע"פ שיקבעו (לאחר מכן) אחרת במקומה חמיר, דכיון שהיתה למזיקה מניעה ע"י המזוזה כאשר הוא נוטלה הם מתכנסין ובאים למקום שלא היו יכולין לבא אליו, ע"כ. וכענין זה כתב מוליך **בשבת הלוי** (ח"ט סי' רבא ד"ה הנה הא דקשה).

אלא **שהנמק"י** (הלכות מחנה ז' ד"ה לא יטלנה) כתב בשם **השאליות** טעם אחר אמאי השוכר לא יטול את המזוזה כשיוצא, והיינו משום הורדת המזוזה מקדושתה, וע"כ כתב דכל זה דוקא אם אינו עומד לקובעה במקום אחר, אבל בלא"ה שרי. ולמעשה **בב"י** (י"ד סי' רצא) ו**בדרי משה** (שם אות ט) הביאו רק סברת תוס' הנ"ל. וכן משמע פסק **השו"ע** (שם ט"ב ב), שהרי סתם לדלולם אסור להוציא את המזוזה, ולא חילק בין אם דעתו לקובעה בבית אחר או לאו. וכן דייק **הפמ"ג** (סי' טו מ"ז ס"ק ב.) וכן פסק **הפתי"ש** (שם ס"ק ז.) ודעת **הגרי"ק זצ"ל** (ארחות רבנו ח"ג עמ' קעו אותיות לט"ו) להחמיר דאף מי שקיבל המזוזות בהשאלה (כגון גמ"מ"ח) אינו רשאי להורידם כשיוצא כדי להחזירם. ונע"י **במזוזות מלכים** (הלכה למשה א"ת פס"ג) בשם **המתנה חיים** (ח"י סי' טו) שראה לדקדק מלשון לא יטלנה בידו ויצא דרק הוא בעצמי אסור ליטלה אלא מותר לו להסירה ע"י כרי וקטן, וסיים דאפשר דגם זה אסור, ע"כ. ועייש (במזוזות מלכים) שפסק להחמיר דאסור סתמא כמנהג בחו"ל.

אלא דמ"מ כתב **הברכ"י** (י"ד שם) שבמקום הדוחק וכגון שאין לו להשיג מזוזה אחרת, יש לסמוך על דברי השאליות. וכן פסק **הפתי"ש** (שם ס"ק ז.) אלא דע"י **בערוה"ש** (שם אות ג) שנשאר בצ"ע האם לסמוך על דברי הברכ"י בזה. ובלא"ה בזמנינו אינו מצוי שאין מזוזות בהישג יד. [ואם השוכר בטעות יצא מהבית המזוזות עמו, מסתבר דהוא בכלל מעוות לא יוכל לתקון דהרי כבר נפטר מחובת מזוזה ומה היכי לחזור ולקובעם. ושוי"מ **במזוזות מלכים** (שם) בשם **המתנה חיים** משתפק בזה].

וע"י בשאלת יעב"ץ (ח"ב סי' קי"ז וסי' קי"ט אות א) דמי שעוקר דירתו מבית זה לבית אחר, וביתו הראשון שהיה דר בו קנה ישראל אחר, והקונה אכתי אינו רוצה לדור בו רק אפשר שישכירה לה ישראל אחר, אע"פ דעדיין לא דרים בו יש לקבוע בו מזוזה מתרי טעמים: [א'] כי כל שנכנס אפי' פעם א' בשנה חייב במזוזה, [ב'] משום סכנתא, ואפי' אי"צ לו כלל מאחר שעכ"פ עתיד הוא להשכירו לישראל, ע"כ. ונע"י **בפמ"ג** (א"ח סי' טו מ"ז ס"ק ב) דבגוונא דאחר צאתה מהבית יהיה פטור ממזוזה לגמרי, וכגון שסוגר הבית ולא גר שם, אף אחד מותר להורידה. וכן נקט **הגרי"א זצ"ל** (עליו לשבח שו"ת שבסוף הספר ויקרא תשובה קלה).

ומבואר דס"ל דבית שעומד לכשירות יש בו משום סכנה אע"פ דעתה לא גרים בו. אלא דיעוין **במנחת יצחק** (ח"י סי' י"ג) פסק כהשאליות יעב"ץ, ומ"מ כתב דבגוונא שהשוכר הוציא צריך את המזוזות לצורך ביתו ואכתי הבית שהוא יוצא ממנו אינו נשכר, יש לסמוך על דברי הברכ"י (סי' רצא סי' א) שבמקום שאין מוצא מזוזה לבית שרוצה עתה לדור בזה, כדאי הם הגאונים שכתבו דאם קובעה מיד בבית אחר לית לן בזה לסמוך עליהם בשעת הדחק.

אלא דלמעשה בזמנינו מזוזות מצויות ואי"כ קשה לסמוך על היתר הנ"ל, אלא דמ"מ הדבר מצוי שהעומד להכנס בבית מביא מזוזות עמו, ובכה"ג מצוי **ברכ"י** (י"ד שם) שכתב דאף אם מיד שיוצא מבית זה יבא ערוה לדור בו זה נכנס וזה יוצא ושניהם נכונים זה להוציא ממזוזתו וזה להכניס את שלו תיכף משום בכניסה ויציאה, אע"פ דלא שייך בזה הני טעמים דאיתאמרו בה, אפי' י"ל דאסור משום ש"לא פלוג" רבנן, ע"כ. ומ"מ מדבריו למדנו דבכה"ג עכ"פ ליכא משום חשש סכנה רק מטעם לא פלוג אתינן עלה, ובכה"ג קיל טפי כמבואר **בתרוה"ד** (סי' קמ"ד) המובא **במ"א** (סי' תת"ט סי' ה) דלא מחמירים בלא פלוג כמו פוג הגזירה.

והנה **הדעת קדושים** (י"ד סי' רצא ט"ב ב' ס"ק א) יצא לחדש דהגם שאין להוציא מזוזה כשיוצא, מ"מ אין חשש להתחלפה ולהניח שם מזוזה שאינה מסופר מובהק כ"כ, ובפרט שיכול לומר שמוציאה לבדוקה, ואח"כ מביא מזוזה אחרת שאינה פסולה, ע"כ. וכדבריו פסקו **בשו"ת לבושי מרדכי** (תל' י"ד סי' מב ונ' בתרא סי' קמ) ו**בחלקת יעקב** (י"ד סי' קט אות ו). וא"כ עכ"פ בגוונא להכנס במקום המזוזות שלו דליכא בכה"ג משום סכנה ר' משום לא פלוג י"ל דסמכין על הלקל. וכן פסק **במנחת יצחק** (ח"ה סי' ק' אות ב). ונע"י **באג"מ** (י"ד ח"ד סי' ט"ד אות א) משמע שבמקום כהאי דינא של הדעת קדושים. ושוי"ר **בתשובות וכתבים** (סי' כד, ד) דשאלו את הוזה"א אם יכול להתחיל המזוזות המהודרות בפרות המהודרות והשיב שאין תולשים מזוזות. וע"י **בספר מור ואהלות** (אהל ברכות והוזה"א סי' טו) שכתב דאם השוכר שהני מסיר המזוזה הישנה קובע חדשה, בודאי שמתור הראשון ליטלה, ע"כ. ו**בתשובות והנהגות** (ח"ב סי' תקנ"ט) כתב דהדרך המובחרת היא לצאת ולהניח המזוזות קיימים ואחר

בגוונא שעליו להשאיר המזוזות הוא ליטול המזוזה בשעה שיצא].

ובשו"ת באר משה (ח"ג סי' קפא) יצא להתיר להוציא המזוזות ע"פ דברי השיטה **מקובצת** שכת' דאסור להוציא המזוזות משום דמזוזה היא כדי לשמור מן המזויקין ואם ניטלה מן הבית כיון שישראל גר בו הו"ל כמזיק את חבירו **דשמא לא ימצא אחרת מיד**, ע"כ. ולפי"ז מוכח דלא כהר"כ"י, כל שהאחר מחזיק מזוזות משלו שוב רשאי השוכר להוציא ליטול את המזוזות בשעת יציאתו, דתו ליכא חשש דשמא לא ימצא אחרת מיד.

אולם לכאורה יש לדחות דכוונת השט"מ דמה"ט אסור, אבל לעולם אף היכן דליכא חששא מ"מ משום לא פלוג רבנן. וכן משמעות דברי הפוסקים שלא חילקו בזה. ובשו"ת באר המשה גופא לא סמך ע"ז וע"כ חתב עצה שכמה ימים לפני צאתו מן הבית יחזיר אותם המזוזות המהודרות במזוזות פשוטות וכשרות, או שבעל הבית חתב הנכנס לבית הוא יחליפם אחר שנכנס, דמן הדין צריך לשלם דמי המזוזות השייכים להבעל הבית היוצא, ומאחר שיש לו אחרים למה ישלם, ע"כ. ונע"י **באג"מ** (י"ד ח"ד סי' ט"ד אות א) שכתב להתיר (ושם מיייר שהמזוזות היו יקרות לבעליהם), לסמוך על הגאון הרי"א הענקין זצ"ל דאמר שבמקום שהדרך במדינה שאין שום אדם נכנס לבית אפי' צבעו בעיניו תחילה, וכשצובעין הא מוכרחין להסיר את המזוזה שלא תתקלקל, וממילא ליטלם. וממילא אף שעדיין לא השכיר, יש להתיר ליטלם אף שיעברו איהו ימים עד שיצבע, ע"כ].

ובגוונא שעליו להשאיר המזוזות על הנכנס במקומו לשלם כתב **הב"י** (סי' רצא) בשם ה"ר מנוח שאם הראשון מקפיד על דמיה "טוב" לשלם לו. אלא דמשמע מדבריו דהתשלומין אינם חובה. אולם **הרמ"א** (שם ט"ב ב) שינה לשון הב"י וכתב ד"צריך" לשלם, והב"ח (שם) כתב ד"חייב" לעשות כן. ושוי"מ **באג"מ** (י"ד ח"ד סי' ט"ד אות א ד"ה א) שגם דייק דלכאורה הב"י והרמ"א פליגי, ומ"מ מסיק דחייב לשלם, אלא שהוא לפי שו"י של המזוזה ע"פ מחיר השוק אפי' שהיא יקרה מאד להבעלים וכגון שקבלוה מירושה וכדו', ומ"מ אף גוונא שאין לו לשלם עבור המזוזות אסור לשכור ליטלם. וכ"כ **במנחת יצחק** (ח"י סי' צ"א אות א) שיכול לתבוע את השוכר שישלם עבורם. ונע"י עוד בח"ט סי' קי"ז.

ועיין בחלקת יעקב (שם אות א) שכתב דאם אין השוכר הנכנס מוכן לשלם עבורם, י"ל כיון דבלא"ה הרבה שיטות מבית לבית אחר, נוטלה ויוצא ושצריכין לו המזוזות לבית הנכנס ובשעה"ד סמכין עליהם (כנ"ל בשם הברכ"י), וא"כ הי"ה בהפ"מ (הפסד דמי המזוזות) דכשעת הדחק דמי. ואע"פ **שבערוה"ש** (שם אות א) כתב בקצרה דצריך לשלם לו מעותיו ואם יצ"א שאלם אסור לו ליטול המזוזות, ולא הזכיר כלל הראשונים הנ"ל שכתבו להיתר, מ"מ לפע"ד נראה כמו שכתבת, ע"כ.

[נע"י עוד (אות ד) שפסק דחייב מצוזה לפני רמת היציאה שלה, ולא דמי מזוזה כשרה ותו לו].

לכל זה שישאל מוכר או משכיר לישראל אחר החייב במזוזה, אבל אם משכיר לנכרי מבואר בש"ס ב"מ שם דנוטלה בידו ויוצא. ופירש בשיטה מקובצת (שם ד"ה ובגו"י) בשם רבינו יונתן דאם נכנס אחריו עכו"ם מצוה ליטלה שמא יטלנה הגוי וינהוג בה מנהג בזיון, אי נמי שומא האורח שיראה שם מזוזה יכנס שם שיהיה סבור שישראל דר שם ויהרגוהו או יעלילו עליו עיללות. וכתב **הריטב"א** (הובא בשיט"מ ב"מ קב.) דאם המשכיר הוא עכו"ם ג"כ דינא הכי, אפי' בבית שרגיל הגוי להשכירו לישראלים. וכן פסק **החובת יעקב** (שם אות ב).

העולה להלכה למעשה דהיוצא מביתו עליו להשאיר את המזוזות ועל הנכנס במקומו לשלם עבורם, ובשעת הדחק שאין הנכנס מוכן לשלם כלל אם נצרך לו המזוזות לבית אחר רשאי לנטולם. וכמו כן היכן שהמזוזות שלו המהודרות וכדו' וע"כ רוצה ליטלם אם הנכנס מביא המזוזות שלו (דליכא בכה"ג משום סכנה ר' משום לא פלוג) יכול לנטולם. והמחמיר בכל זה תבוא עליו ברכה. ומ"מ אם אחר שהשני נכנס לדור מחליפם לית לן בה. וכ"כ במוכר או משכיר לישראל אבל אם מוכר או משכיר לעכו"ם נוטל המזוזות עמו (ולענין מתי איכא משום איסור ד"לא תחנם" במכירת בית לעכו"ם באר"י, ע"י בגליון נ"ד).

